

BİZE
YÖN VEREN
METİNLER
V

ALACAKARANLIKTA GÜN DÖNÜMÜ
(1606-1923...)

Derleyen: Alev Alath
Seri Editörü: Prof. Dr. Ömür Ceylan
5. Cilt Editörü: Prof. Dr. Ömür Ceylan

2024

Kapadokya Üniversitesi Yayınları: 95
Tarihe Yön Veren Metinler Serisi: 18 (5. Cilt)

ISBN: 978-605-4448-94-4 (C. 5)
978-605-4448-89-0 (Tk)

1. Basım: Ağustos 2021

© Eylül 2024

BİZE YÖN VEREN METİNLER - V

Derleyen: Alev Alatlı

Seri Editörü: Prof. Dr. Ömür Ceylan

5. Cilt Editörü: Prof. Dr. Ömür Ceylan

© Copyright, 2024, KAPADOKYA ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Sertifika No: 43348

Kapadokya Üniversitesi tarafından yayımlanan basılı, elektronik veya diğer formatlardaki bilimsel yayınlar, sempozyum bildirileri ve ders içeriklerine ait bütün haklar Kapadokya Üniversitesine aittir. Tanıtım amacıyla kaynak gösterilerek yapılacak kısa alıntılar dışında, Kapadokya Üniversitesinin yazılı izni olmaksızın yayının tümünün elektronik, mekanik veya fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Son Okuma: Gökçe Demirelli

Kapak Tasarım: Elif Çepikkurt

Sayfa Tasarım: Çelebi Şenel

Baskı ve Cilt: Bizim Büro (Sertifika No: 42488)

**T.C. KÜLTÜR VE TURİZM
BAKANLIĞI**

Bu kitap Kültür ve Turizm Bakanlığı katkılarıyla hazırlanmıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın desteği ile hazırlanan bu projenin içeriği hiçbir surette Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın görüşlerini yansıtmamakta olup, içerik ile ilgili tek sorumluluk Alev Alatlı Eğitim ve Sağlık Vakfına aittir.

Alatlı, A. (Der.), Ceylan, Ö. (Seri Ed. ve Ed.), (2024), *Bize Yön Veren*

Metinler (Cilt 5). Nevşehir: Kapadokya Üniversitesi Yayınları.

1. Baskı, 671 s, 16,5 x 23,5 cm.

ISBN: 978-605-4448-94-4 / 978-605-4448-89-0 (Tk)

Anahtar Sözcükler: 1. Tanzimat, 2. Fikir Hareketleri, 3. Rusya'da Türk Aydınlanması, 4. Milli Mücadele, 5. Yeni Türk Edebiyatı.

**KAPADOKYA
ÜNİVERSİTESİ**

50420 Mustafapaşa, Ürgüp, Nevşehir

yayinevi@kapadokya.edu.tr

kapadokyayayinlari.kapadokya.edu.tr

0(384) 353 5009

www.kapadokya.edu.tr

İÇİNDEKİLER

Cilt V Alacakaranlıkta Gün Dönümü (1606-1923/II)

Edisyon Notları.....	17
Kısaltmalar	19

HUKUK, MALİYE, BÜROKRASİ VE RESMÎ YAZIŞMA GELENEĞİ

Tanzimat Fermânı.....	25
Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'ya Verilen Verâset İmtiyâzı	28
İrlanda Fukarasına Yapılan Yardım Dolayısıyla İngiltere Sefâretinden Gelen Teşekkür-nâme	30
Encümen-i Dâniş'in Açılış Nutku.....	31
Kâide-i Kadîme-i Hasene: Muharremiye Dağıtımı.....	33
Islahat Fermânı	35
Arazi Kanun-nâmesi	39
Mecelle	46
Hukukun Temel İlkeleri	47
Kanun-ı Esâsî.....	51
Kânûn-ı Esâsî'nin Hükümleri.....	52
Düyûn-ı Umûmiyye.....	56
Düyûn-ı Umûmiyye'ye Dâir Kararnâmenin Tercümesi Sureti	57
Rothschild Ailesinin Kudüs ve Civarında Toprak Satın Alma Çabaları	60
Masonların Osmanlı Topraklarındaki Faaliyetleri.....	61
V. Murad'ın Tekris (Masonluğa Giriş) Merasimi	62
Tanzimat Sonrasının Tartışmalı Üç Fetvası (Abdülaziz, V. Murad, II. Abdülhamid)	64
Abdülaziz'in Hal' Fetvası.....	64
V. Murad'ın Azil Fetvası	65
II. Abdülhamid'in Hal' Fetvası	66

ŞAHISLAR DÖNEMLER CEREYANLAR CEMİYETLER

TANZİMAT DEVRİ	69
TANZİMAT: DEĞİŞİM, YENİLEŞME VE ARAYIŞLAR DÖNEMİ (Yahya Kemal Taştan)	69

Mustafa Reşid Paşa	75
Siyasî İzahlar	75
Lâyiha	76
Sadık Rifat Paşa	78
Avrupa'nın Ahvâline Dair	79
Devlet Yönetiminin Bazı Temel Kuralları	80
Âlî Paşa	83
Vasiyet-nâme	83
Münif Paşa	86
İnsanların Haklarına Dair	86
Fuad Paşa	88
Vasiyet-nâme	88
Tunuslu Hayreddin Paşa	91
Akvemü'l-Mesâlik (Hürriyetin Anlamı)	91
Mustafa Celaleddin Paşa	93
Eski ve Modern Türkler (Türk Ordusu)	93
Mustafa Fazıl Paşa	95
Arıza	95
Ali Suavi	97
Hâkim Olan Allah'tır	97
Demokrasi, Halk Yönetimi ve Eşitlik	99
Süleyman Paşa	101
Târih-i Âlem	101
I. ve II. MEŞRUTİYET DÖNEMLERİ	103
GÖLGE KARANLIK KARARLILIK: I. ve II. MEŞRUTİYET DÖNEMLERİ (Yahya Kemal Taştan)	103
Sava Paşa	110
İslâm Hukuku Nazariyatı Hakkında Bir Etüd	110
Ohannes Paşa	111
Mebâdi-i İlm-i Servet-i Milel	111
Midhat Paşa	114
Tabsıra-i İbret	114
Ahmed Vefik Paşa	115
Sâl-nâme-i Devlet	116
Hikmet-i Tarih	116
Said Paşa	117
Said Paşa'nın Hatıratı	118
Gazi Ahmed Muhtar Paşa	119
İslâhatü' -t- Takvîm	120
Ahmed Şuayb	121
Hayat ve Kitaplar	121

Mezhep Hürriyeti I	122
Mezhep Hürriyeti III	124
Ahmed Rıza	125
Milli Varlığı Koruyan Dildir	126
Vazife ve Mesuliyet: Kadın.....	128
Prens Sabahattin	130
Teşebbüs-i Şahsî ve Tevsi-i Mezuniyet Hakkında Bir İzah.....	130
Arıza	132
Abdullah Cevdet	134
Uyanınız! Uyanınız!.....	134
Avrupa'ya Muhabbet.....	136
İslâm Dünyasındaki Gerilemenin Nedenleri	137
Baha Tevfik	138
Bilimsel Düşünce	139
Birey Felsefesi	140
Emrullah Efendi	142
Eğitim ve Esasları.....	142
İzah-nâme	144
Mustafa Sâti	145
Zihinsel Eğitim	145
Ebüzziya Tevfik	147
Yeni Osmanlılar Tarihi	148
Farmasonluk.....	149
Said Halim Paşa	150
İslâm Dünyasının Gerilemesinin Nedenleri	150
Baban-zâde Ahmed Naim	152
İslâm'da Kavmiyet Davası.....	152
Şehbender-zâde Filibeli Ahmed Hilmi	154
Allah'ı İnkâr Mümkün müdür? Yahut Huzûr-ı Fende Mesâlik-i Küfür.....	155
İlerlemek, Gerilemek ve Araf'ta Mehdi'yi Beklemek.....	156
Mehmed Ali Ayni	157
Ahlak Dersleri	157
Şüphencilik Nedir?.....	158
İsmail Fennî Ertuğrul	160
Vahdet-i Vücûd	160
Maddeci Mezhep.....	161
Ziya Gökalp	162
Mefkûre	162
Dinin Sosyal Hizmetleri.....	164
Hars (Kültür) ve Medeniyet.....	166
Millet Nedir?.....	167

Din	168
Asker Duası.....	169
Hüseyin Kâzım Kadri	169
Yirminci Asırda İslamiyet	170
Ziya Gökalp'in Tenkidi.....	171
Mehmet Şemseddin Günaltay	172
Kökleşmiş Kanaatler Hakikati Görmeye Engel Olurlar	173
Muhafazakârlık-Radikallık	174
Müslümanların Kurtulması İçin Dinin Özüne Dönülmesinin Gerekliği	174
Şeyhülislâm Musa Kâzım	175
İslâm'da Usûl-i Meşveret ve Hürriyet.....	176
İslâm ve Terakkî	177
İsmail Hakkı İzmirli	178
Yaratıcının Varlığının Ontolojik Delili.....	178
Anglikan Kilisesi'ne Cevap	180
Ahmed Hamdi Akseki	180
Medeniyet Güneşi Doğudan mı Doğdu Yoksa Batıdan mı?.....	181
Vazife Ahlâkı.....	182
Kılıç-zâde Hakkı	183
Pek Uyanık Bir Uyku	183
Ali Kemâl	186
Zavallı Türk!.....	187
Rıza Tevfik	189
Abdülhak Hâmid ve Felsefi Düşünceleri	190
Tabiat Huzurunda	191
Ali Emîri	192
Vatan Sevgisi, Çalışma ve İlim	193
Bursalı Mehmed Tahir	194
Türklerin Bilime ve Sanata Hizmetleri.....	195
Bibliyografya.....	196
Necip Âsım	197
Kitapseverler	198
Millî Aruz.....	199
Fuad Köprülü	200
Ümit ve Azim.....	200
Türklük, İslâmlık, Osmanlılık	202
İlk Mutasavvıflar	205
Veled Çelebi	206
Osmanlı Tarih-i Edebiyatına Dair	207
Yusuf Akçura	208
Üç Tarz-ı Siyaset.....	209

Şark Meselesi	211
Karl Marks'ın Artı Emek ve Artı Değer Yasası Hakkında	212
Halim Sabit	215
İslâmiyet'te Ruhaniyet, Cismaniyet Var mı?	216
Ahmet Ağaoğlu	217
İslâm'da Milliyet Davası.....	217
Türk ve Tatarlarda Kadın	219
Musa Akyiğit-zâde	220
İlm-i Servet yahud İlm-i İktisat	221
CEMİYETLER	223
İttihat ve Terakkî Cemiyeti'ne Ait Nizam-nâmeler	223
1905 Sonrasına Ait Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti	
Nizâm-nâme-i Esâsisi.....	223
1909 Tarihli Osmanlı İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin Nizâm-nâmesi.....	226
1911 Tarihli İttihat ve Terakkî Cemiyeti Nizâm-nâmesi	229
1916 Tarihli İttihat ve Terakkî Cemiyeti Nizâm-nâmesi	231
Osmanlı Sosyalist Fırkası Beyan-nâmesi	233
Osmanlı Sosyalist Fırkası Programı.....	235
Hürriyet ve İtilaf Fırkası Programı ve İç Nizâm-nâmesi	236
Program.....	236
Nizâm-nâme-i Dahili	241
Kadınları Çalıştırma Cemiyeti Nizam-nâmesi	243
Wilson Prensipleri Cemiyeti Nizâm-nâme-i Esâsisi	247
Halide Edip Hanım'ın Mustafa Kemal Paşa'ya Mektubu	248
Kürdistan Teali Cemiyeti Nizam-nâmesi	251
Nizâm-nâme-i Dâhili	253
İngiliz Muhipler Cemiyeti'nin Beyan-nâme ve Programı	255
Beyan-nâme	256
Program.....	256
Nizamname-i Dahili	257
Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Program ve Nizam-nâmesi	260
Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Nizâm-nâmesi	265
Yeşil Ordu Cemiyeti Beyan-nâme ve Talimat-nâmesi	267
Beyan-nâme	267
Talimat-nâme.....	268
Kadınlar Halk Fırkası'nın Programı	271
I. DÜNYA SAVAŞI VE MÜTAREKE DÖNEMİ	275
MÜTAREKEDEN MÜCADELEYE İŞGALDEN KURTULUŞA	
(Yahya Kemal Taştan)	275
I. Dünya Savaşı'na Doğru Türk Basını	280
Türk'ün Âhı (Hüseyin Câhid)	280

Tarafsızlık ve Tarafsızlar (Diran Kelekyan)	281
I. Dünya Savaşı Cihat Fetvası	284
Devlet Adamlarının Gözüyle Dünya Savaşı	286
Türkiye Dünya Savaşına Niçin Katıldı? (Said Halim Paşa)	286
Türk Basınında Çanakkale Savaşları	291
Sultan Reşad'ın Çanakkale Şiiri.....	291
Çanakkale Savaşı'nın Psikolojisi (M. Zekeriya)	291
Çanakkale Destanı (Mustafa Boyabat).....	294
Türk Basınında Mondros Mütarekesi ve İstanbul'un İşgali	295
Mütareke Arifesinde (Ahmed Emin)	295
İstanbul'un İşgaline Dair Resmî Tebliğ (General H. F. Wilson).....	296
Türklerin Günahı Nedir (Ali Kemal)	298
I. Dünya Savaşı'nda Esir Düşen Türklerin Esir Kamplarındaki Yayınlarından ..	300
Kitâben (Mehmed Nureddin)	300
Gül İstemem (Sungur Alp)	301
Esir Kampından Felsefî Aforizmalar	301
Doğru Tavrı ve Doğru Düşünceler (B)	303
Esir Kampında Tarih Bahisleri (Naci Senih)	304
Esir Kampında Sosyoloji Bahisleri (Safvet Zeki)	305
Falih Rıfkı	306
Allah'a İsmarladık.....	306
Amasya Tamimi ve Sivas Kongresi Sonrası "Mustafa Kemal Paşa ile Bir Mülakat" (Ruşen Eşref)	308
Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Basın Beyan-nâmeleri	313
Millete Beyan-nâme.....	313
Beyan-nâme.....	314
Âlem-i İslâm'a Beyan-nâme.....	315
Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Adına	
Mustafa Kemal Paşa'nın Padişahı Millî Meclis'e Daveti	316
Dürrizâde'nin Millî Mücadele Karşısı Fetvası (Dürrizâde Abdullah Efendi).....	316
Türkiye Büyük Millet Meclisi	318
Tarihî Bir Olay: Büyük Millet Meclisi (Hâkimiyet-i Milliye).....	318
Büyük Millet Meclisi'nin Bütün İslam Âlemine Beyan-nâmesi (Mustafa Kemal).....	320
Büyük Millet Meclisi (Yakub Kadri).....	324
Hıyânet-i Vataniye (Vatana İhanet) Kanunu	325
Büyük Millet Meclisi'nin Millete Beyan-nâmesi (Mustafa Kemal)	325
Hıyânet-i Vataniye Kanunu	326
Rifat Börekçi'nin İstanbul Karşısı Fetvası	328
İnönü Muharebeleri	329
1. İnönü Muharebesi Sonrası İsmet Paşa'nın Telgraf-nâmesi.....	329

Zafer! (Müfide Ferid).....	330
2. İnönü Muharebesi Sonrası Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Paşa'nın Telgraf-nâmeleri.....	331
Tekâlif-i Milliye (Ulusal Yükümlülük Kanunu).....	332
Başkumandanımızın Ordu ve Millete Beyan-nâmesi (Mustafa Kemal).....	332
Tekâlif-i Milliye	333
Darülfünun Grevi.....	335
Öğrencilerin İtham-nâmesi	335
Fakülte Kurulu'nun Kararı.....	340
Başkomutanlık Meydan Muharebesi	340
Anadolu Harbinin Felsefesi (İsmail Hakkı).....	340
Başkumandanımıza... (Zonguldak Livası Halkı).....	343
İzmir İktisat Kongresi.....	343
İzmir İktisat Kongresinin Açılış Nutku (Mustafa Kemal)	343
Saltanat Hilâfet Cumhuriyet Tartışmaları.....	346
Sinop Mebusu Dr. Rıza Nur Bey ile Yetmiş Sekiz Arkadaşının, Osmanlı İmparatorluğu'nun Yıkıldığına, Yeni Türkiye Hükümetinin Onun Mirasçısı Olduğuna ve Halifelik Makamının Esaretten Kurtulacağına Dair Önergesi.....	346
Hilafet Meseleleri (Mar'uf er-Rusâni)	347
Türkiye Halk Cumhuriyeti (Ahmed Emin).....	349
Hamdullah Suphi.....	351
Türkiye Yaşar	351
Günebakan.....	353
Türk Basınında Lozan Barış Anlaşması	355
Lozan'da İnönü (Ahmed Emin).....	355
Barışı Nasıl İmzaladılar? (Mehmed Âsım)	357
Barış Bayramı (Hüseyin Câhid)	360
Kilisli Muallim Rifat	361
Dîvânü Lugâti't-Türk ve Emirî Efendi.....	362
Hilmi Ziya	364
Anadolu Örfü	364
Mustafa Şekip	366
Ne Şartlarla Gülebiliyoruz	366
Mehmed İzzet	368
Milliyet ve Din.....	368
Mehmed Ali Şevki.....	370
Osmanlı Tarihinin Sosyal Bilimle Açıklanması	370
İbnülemin Mahmud Kemal	372
Gerçek Medeniyet (Medeniyet-i Sahîha).....	372
MİLLÎ MÜCADELE YANLISI KALEMLER	376
Mehmed Akif.....	376

Nasrullah Kürsüsünde.....	376
Süleyman Nazif	379
Kara Bir Gün.....	379
Yahya Kemal	380
1918.....	380
26 Ağustos 1922	381
Yeni Türk Ruhu	381
Ahmet Hikmet Müftüoğlu	383
Türkeli Zeybeklerine.....	383
Halide Edip	385
Sultanahmet Mitingi.....	385
Cehennem Dağı, Cennet Dağı	386
Yakup Kadri	389
Ergenekon	389
Falih Rıfki	390
Devler Cüceler.....	390
Korkak Kaçtı.....	392
İsmail Habib	393
Paşa'nın Köşkünde	393
Celal Nuri	395
Ankarada Kazım Karabekir Paşa-zâdeler ve Dârülfünunlular	395
MİLLİ MÜCADELE KARŞITI KALEMLER	398
Said Molla	398
Anadolu'daki Cüretlerin Sonu.....	398
Ali Kemal	399
İdam! İdam!	399
Refik Hâlid	401
Bugünün Süngüleri.....	401
Refi Cevad	403
Yaşasın (!) Kuvâ-yı Milliye.....	403
Rıza Tefrik	406
Son Anadolu Vukuatı ve Hakikî Türkler	406
Cenab Şhabeddin	408
Elveda, Yıldızlar ve Mahmuzlar!.....	408
Mevlanzâde Rıfat	411
Osmanlı Devleti ve Siyonistler	411
SOSYALİST KALEMLER	413
İştirakçi Hilmi	413
Sosyalistliğin Geleceği.....	413
Cami Baykurt	415
İslâm Birliği Nedir.....	415

Edhem Nejat	417
Türklük ve Osmanlılık.....	417
Şefik Hüsnü	419
Türk Aydınları	419
Mustafa Subhi	421
İkinci Devir.....	421
TÜRK DÜNYASINDAN YANSIMALAR	423
RUSYA VE KAFKASLARDA TÜRK AYDINLANMASI (Yahya Kemal Taştan) ...	423
Mirza Feth Ali Ahund-zâde	428
Kemâlüddevle'nin İlk Mektubu (İran'a Dair)	428
Ey Zâhid!.....	430
Şihâbüddin Mercanî	431
Kazan'ın Rusya Birliğine Girişi ve Tatarların Yeni Şartlardaki Durumu	432
Cemâleddin Afganî	434
Tabiatçılığa Red	434
İslâm Birliği.....	435
İrk Birliği.....	436
Çarlık Rusyası'nda Türk (Müslüman) Kongreleri	438
15 Ağustos 1905 İlk Kongre.....	438
Rusya Müslümanlarının İttifak Halk Partisi Programı.....	439
Mirza Elekber Sâbir	445
Gorhuram	446
Ürefâ Marşı	447
Mirze Eli Möcüz Şebüsteri	447
Veten	447
Anan Te'lim Eden Dilde.....	448
İsmail Gaspıralı	449
Kadimcilik-Ceditçilik.....	449
Kızların Terbiye ve Tahsili.....	451
Abdullah Tukay	453
Milletimiz Ölmüş müdür, Yoksa Sadece Uyumuş mudur?.....	453
Milli Duygular	455
Rızâeddin Fahreddin	456
İsrailiyatın Tefsir Kitaplarına Girişi.....	456
Kelamcılarla Mutasavvıfların Tefsirleri.....	458
Fatih Kerimî	459
İstanbul Mektupları (Ulema Etrafında)	460
Ahmet Cevat	463
Çırpınırdın Karadeniz.....	464
Men Tapmışam.....	464
Hüseyin-zâde Ali Bey	466

Türk Dilini Öğrenmenin Faydaları.....	466
Sola, Sola, Sol Tarafa!.....	467
Sultan Galiyev	470
Müslümanlar Arasında Din Karşıtı Propaganda Yöntemleri.....	470
Abdürreşid İbrahim	473
Prens İto ile Görüşme (Japon Mucizesi).....	473
Musa Carullah Bigiyef	477
İslâmiyet'te Şiir.....	477
Hız. Peygamberde Şairlik Var mıdır?.....	478
Haram Rızık mıdır?.....	479
Medreselerin Islahı.....	480

DİL-EDEBİYAT

YENİ TÜRK EDEBİYATI	485
YENİLEŞME DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATI (Mehmet Samsakçı).....	485
Sadullah Paşa	493
Ondokuzuncu Asır.....	493
Âkif Paşa	494
Adem Kasidesi.....	494
Yusuf Kâmil Paşa	495
Tercüme-i Telemak.....	496
Şinasi	497
Münâcât.....	497
Kaside.....	498
İstanbul Sokaklarının Tenvir ve Tathiri.....	499
Ziya Paşa	501
Şiir ve İnşâ.....	501
Terkîb-i Bend.....	503
Sebeb-i Tertîb-i Harâbât.....	504
Zafernâme Şerhi.....	504
Rüya.....	505
Namık Kemal	506
Hürriyet Kasidesi.....	507
Tahrîb-i Harâbât Mukaddimesi.....	507
Celeleddin-i Harzemşah.....	508
Vatan Yahut Silistre.....	509
Maarif.....	512
Mizancı Murad	513
Üdebâmızın Nümune-i İmtisalleri.....	513
Turfanda mı Turfa mı?.....	514
Emin Nihad Bey	516

Müsâmeret-nâme	516
Ahmed Midhat	518
Felâtun Bey ile Râkım Efendi	518
Avrupada Bir Cevelan	520
Hristiyanlık Propagandasına Karşı	522
Cehalet Bir Milletin Mûcib-i Esâreti Olur	524
Filibeli Ahmed Hilmi	526
Âmâk-ı Hayâl	526
Şemseddin Sâmî	529
Lisan-ı Türki "Osmanî"	529
Recai-zâde Mahmud Ekrem	531
Bu da Bir Şîr-i Muhzin-i Diğer	531
Araba Sevdası	532
Talim-i Edebiyat	535
Zenzeme	537
Abdülhak Hâmid	539
Merkad-ı Fatih'i Ziyaret	540
Nâ-Kâfi	541
Makber Mukaddimesi	541
Beşir Fuat	542
Victor Hugo	543
Samipaşa-zâde Sezai	545
Sergüzeşt	545
Küçük Şeyler	547
Lisan	549
Şair Eşref	550
İstimdâd	550
Muharrem'e Bir Gazel	550
Cemiyet Erbabı'ndan Birine	551
Muallim Naci	551
Gazi Ertuğrul Bey	551
Kuzu	552
Fatma Aliye Hanım	553
Muhâdarât	554
Nisvân-ı İslâm	555
Nigar Hanım	557
Vatanım	557
Edirne'nin İstirdâdı	558
Hüseyin Rahmi	558
Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç	559
Mehmed Emin Yurdakul	561

Türke.....	562
Anadolu'dan Bir Ses Yahud Cenge Giderken	562
Yunan Sınırını Geçerken.....	562
Benim Şiirlerim.....	562
Köyde Fırtına.....	562
Tevfik Fikret	563
Ömr-i Muhayyel.....	564
Gayyâ-yı Vücûd.....	564
İnanmak İhtiyacı.....	565
Sis.....	565
Halûk'un Âmentüsü.....	566
Millet Şarkısı.....	566
Târîh-i Kadim.....	567
Cenab Şahabeddin	568
Elhân-ı Şitâ.....	569
Kış Mûsikileri	569
Yakazât-ı Leyliye.....	570
Münâcât.....	570
Tiryaki Sözleri.....	571
Nesr-i Harp.....	572
Halid Ziya	573
Aşk-ı Memnû.....	574
Mai ve Siyah.....	578
Ali Ekrem Bolayır	580
Vasiyet.....	580
Ahmed Rasim	582
Şehir Mektupları (19).....	582
Eşkâl-i Zamân.....	584
Muharrir, Şair, Edip.....	585
Ömer Seyfeddin	586
Başını Vermeyen Şehit.....	587
Pembe İncili Kaftan	588
Yeni Lisan.....	589
Ey Gençler!.....	590
Netice!.....	590
Mektep Çocuklarında Türklük Mefkûresi.....	591
Yarınki Turan Devleti.....	592
Mehmed Akif Ersoy	593
İstiklâl Marşı.....	593
Bu Uğursuz Gecenin.....	594
Alınlar Terlemeli	595

Uyan.....	597
Leylâ.....	598
Çanakkale Şehitlerine.....	599
Süleyman Nazif	601
Daüssıla.....	602
Pierre Loti Hitabesi.....	602
Ahmed Haşim	604
Merdiven.....	604
O Belde.....	604
Müslüman Saati.....	605
Şiirde Mana ve Vuzuh.....	607
Yahya Kemal	609
Üç Tepe.....	609
Halide Edip Adıvar	612
Yeni Turan.....	612
Kırmızı Tepe.....	614
Yakup Kadri Karaosmanoğlu	616
Erenlerin Bağından.....	616
Kiralık Konak.....	617
Refik Hâlid Karay	620
Memleket Hikâyeleri.....	620
Kirpi'nin Dedikleri.....	622
Sakın Aldanma, İnanma, Kanma.....	624
Hakkı Süha Gezgin	625
İşgal Günlerinde İstanbul.....	626
Ruslar Arasında.....	626
KAYNAKÇA	630
DİZİN	644

EDİSYON NOTLARI

- Her seçki öncesi ilgili metnin özelliği, tarihî-edebedî değeri ve etkilerini konu alan kısa bir izah sunulmuş, müellif/şair biyografileri mümkün olduğu kadar kısa bir şekilde dipnotlarda verilmiştir.
- Seçki sıralamalarında varsa telif tarihi, yoksa müellif vefat tarihine dayalı kronoloji gözetilmiştir.
- Seçki başlıkları, aynı adlı eserin bütün olarak seçkiye dâhil edildiği anlamını taşımaz.
- Seçkiler, eğer alıntılanan kaynağında Türkiye Türkçesi ile neşredilmemişse hazırlayanlar tarafından dil içi aktarımı ya da tercümesi yapılarak kullanılmıştır.
- Manzum metinler, sanat değeri taşıyan kimi klasik dönem nesirleri ve ferman, hüküm, ruhsat, fetva gibi resmî evraktan bazılarında, okuyucunun dil zevki ve bilinci gözetilerek klişe kullanımlar ve sanat derinliği korunmuş; aktarımlarının hemen yanında özgün biçimleriyle de seçkiye dâhil edilen bu bölümler eğik harflerle belirlenmiştir.
- Seçkiyi hazırlayan isim/isimler, seçkinin hemen peşinden {...} ile gösterilmiştir. Hazırlayanın adı soyadı bulunmayan seçkiler ilgili Bölüm Danışmanı tarafından hazırlanmıştır.
- Seçki kaynağı, seçki öncesi verilen izah bölümünde gösterilmiş, sayfa numaraları seçki sonrasında kaydedilmiştir. Birden fazla eseriyle seçkiye dâhil olan isimlerde seçki kaynakları, her seçki sonrasında ayrı ayrı gösterilmiştir.
- Seçki başlığı olarak klasik dönemde eser adları, birey bilincinin ve matbuatın geliştiği yenileşme döneminde ise müellif adı kabul edilmiştir.
- Farklı eserleriyle farklı başlıklar altında seçkiye giren isimlerin biyografileri ilk geçtikleri yerde verilmiş; diğer yerlerde buraya gönderme yapılmıştır.
- Seçki künyelerinde yayınevi adlarından sonra gelen Kitap, Kitabevi, Yayınları, Yayınevi vb. sözcükler ile C. (Cilt), S. (Sayı), s. (sayfa) kısaltmaları kullanılmamıştır.

KISALTMALAR

A.DVN.DVE.d.	: Bab-1 Asafi Divan-1 Hümâyûn Düvel-i Ecnebiye Kalemi
A.DVN.MHM.d.	: Bab-1 Asafi Divan-1 Hümâyûn Sicilleri Mühimme Defterleri
A.DVNS.NMH.d.	: Bab-1 Asafi Divan-1 Hümâyûn Sicilleri Name-i Hümâyûn Defterleri
A.MKT.MVL	: Sadaret Mektubi Kalemi Meclis-i Vala Evrakı
A.VRK	: Sadaret Evrak Kalemi Evrakı
AE. SSLM.III	: Ali Emiri Selim III
AE.SMHD1	: Ali Emiri Mahmud I
AE.SMMD1	: Ali Emiri Mehmed I (Çelebi)
AKMY	: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları
ATÜ	: Atatürk Üniversitesi
AÜ	: Ankara Üniversitesi
AÜSBF	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
AÜY	: Ankara Üniversitesi Yayınları
BEO	: Babıali Evrak Odası Evrakı
bkz.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
BÜY	: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları
C.ADL	: Cevdet Adliye
CB	: Cevdet Belediye
çev.	: Çeviren
DBİA	: Doğuştan Bugüne İstanbul Ansiklopedisi
der.	: Derleyen
DH.SAİD.d.	: Dahiliye Nezareti Sicill-i Ahval Defterleri Fihristi
DH.SYS	: Dahiliye Nezareti Siyasi Kısım Evrakı
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİBY	: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
DİRY	: Diyanet İşleri Reisliği Yayınları
DT	: Doktora Tezi

DTCFD	: Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi
DTTDY	: Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği Yayınları
ed.	: Editör
EÜ	: Ege Üniversitesi
EÜY	: Erciyes Üniversitesi Yayınları
EV.d.	: Evkaf Defterleri
GÜ	: Gazi Üniversitesi
HAT	: Hatt-ı Hümayûn
haz.	: Hazırlayan
IRCICA	: İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi
İ.DUİT	: İrade Dosya Usulü
İ.MMS	: İrade Meclis-i Mahsus
İBBY	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları
İFCY	: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayını
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
İÜEF	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
İÜEFD	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi
İÜEFY	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları
İÜİFM	: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası
İÜTDED	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi
İÜY	: İstanbul Üniversitesi Yayınları
KBY	: Kültür Bakanlığı Yayınları
KTBY	: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları
MEBY	: Milli Eğitim Bakanlığı
MGTD	: Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği
MİL.E	: Millî Emlâktan Devralınan Belgeler
MŞH.FTV	: Fetvalar
MÜ	: Marmara Üniversitesi
MÜY	: Marmara Üniversitesi Yayınları
nşr.	: Neşir
OTAM	: Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi ve Araştırma ve Uygulama Merkezi
sad.	: Sadeleştiren

SCÜY	: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları
ŞD	: Şûrâ-yı Devlet
TAED	: Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi
TALİD	: Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi
TATAV	: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları
TDEA	: Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi
TDKY	: Türk Dil Kurumu Yayınları
TEİS	: Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü
TEVY	: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları
thk.	: Tahkik
TİBKY	: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
TKAE	: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
TOBBY	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yayını
trc.	: Tercüme
TRT TSMR	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Türk Sanat Müziği Repertuarı
TS.MA.	: Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TTKY	: Türk Tarih Kurumu Yayınları
TÜBA	: Türkiye Bilimler Akademisi
TVYY	: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
UÜY	: Uludağ Üniversitesi Yayınları
vr.	: Varak
Y.EE	: Yıldız Esas Evrakı
YEKY	: Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları
YKY	: Yapı Kredi Yayınları
YLT	: Yüksek Lisans Tezi
yty.	: Yayın Tarihi Yok
yyy.	: Yayın Yeri Yok

HUKUK, MALİYE, BÜROKRASİ VE
RESMÎ YAZIŞMA GELENEĞİ

Tanzimat Fermânı

Yeniçeri ocağının kaldırılmasında sonra Osmanlı merkez teşkilatında bir dizi yenilik yapıldı. Bunların en mühimi nezaretlerin teşkili idi. Bunun yanında nezaretlerin işleyişinde ona yardımcı olacak Meclis-i Vâlâ gibi yüksek meclisler de vücuda getirildi. II. Mahmut, Tanzimat-ı Hayriyye adını verdiği reformları tespit etmek ve düzenlemek için teşkil ettiği Meclis-i Vâlâ'ya bu sorumluluğu yüklemişti. Ne var ki genel reformlarının adını oluşturan bu süreç, Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Osmanlı ordusunu Nizip'te ağır bir yenilgiye uğratması ve sultanın ani ölümüyle halefine nasip oldu.

Biçimsel olarak klasik dönemin adaletname denen hattı hümayunlarına benzeyen Tanzimat Fermanı, içeriği açısından onlardan bütünüyle farklıdır. Devletin şer'i şerife uyduğu için yükseldiğini, şer'i kanunlarla yönetilmeyen ülkelerin ayakta kalamayacağını iddia eden ferman, 150 yıldır kanunlara uyulmadığı için sıkıntılar yaşadığını gerekçe göstererek yeni bir kanun önerir. Şeriata yaptığı vurguya rağmen yeni bir düzen önermesi, ilk başta tutarsızlık gibi görünür. Ancak başta Mustafa Reşit Paşa olmak üzere, kalemiye mensupları ve bilhassa hariciye mensupları, ülkenin Batı'daki tarzda bir yapılanmayla ayakta kalabileceğine inanmıştır. Prusya, Avusturya gibi ülkelerin yeniden yapılanmasında etkili olmuş kameralizmi örnek alan Tanzimatçılar; güçlü devletin ancak halkın onu benimsemesi ile var olacağını görmüşlerdir. Bireyin can, mal, namus güvenliği gibi haklarla adalet, vergi düzeni ve askerlik birer ihsan-ı şâhâne gibi görünüyorsa da, yeni düzenin bu temele dayanacağı ve padişahı da fermanına uyacağına dair yeminiyle bağlaması açısından dikkat çekmektedir.

Tanzimat, siyasal hayatta başat rol oynayan kalemiyenin eseridir ve şeriat yanında laik nitelikte bir kanun vazetmesiyle de yeni bir dönemin habercisidir. Ferman ile birlikte nüfuzlarının azaldığı endişesine kapılan ulema başta olmak üzere eski düzeni savunanlarca sıklıkla eleştirilmiştir. Yeni bir siyasal "millet" yaratmak amacıyla gayrimüslimlere geniş haklar vermesi, Müslümanların onurunu çiğneyen bir ferman olarak nitelendirilmesine neden olmuştur. Ülkenin muhtelif yerlerinde meydana gelen isyanlarda bu gerçeğin büyük payı vardır. Ferman sosyal, ekonomik ve kültürel hayatta da etkili olmuş ve bu süreçten sonra Türk modernleşmesine yön verecek aydın sınıfının doğuşunu da önclemiştir. [Yavuz Abadan, "Tanzimat Fermanı'nın Tahlili", *Tanzimat I*, MEBY, İstanbul 1999]

Benim vezirim,

Herkese malum olduğu üzere, Devlet-i Aliyyemizin kuruluşundan beri, yüce Kur'an'ın hükümlerine ve şer'i kanunlara noksansız uyulduğundan, yüce saltanatımız/Osmanlı Devleti'nin kuvvet ve kudreti, bütün halkının refah ve bayındır hâle gelmesi istenilen dereceye ulaşmışken, yüz elli sene vardır ki, ardı ardına sıkıntılar ve çeşitli sebepler yüzünden, ne şer'i şerife ve ne faydalı kanunlara